

І.Г. Павловська, к.е.н.

ORCID 0000-0003-0765-9150

e-mail: i.g.pavlovska@ukr.net,

*Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,
м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ЯК СПЕЦИФІЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кінець ХХ ст. ознаменувався формуванням нового типу світового суспільства: товари, капітали, люди, інформація почали легко перетинати кордони континентів, держав, регіонів. Транснаціональні корпорації, телекомунікаційні мережі, соціально-політичні та культурні рухи, відносини між компаніями та людьми проникли в усі куточки планети. Мова йдеться про глобалізацію – найпоширенішим вживаним терміном на сучасному етапі розвитку будь-якої країни. Проте специфічною особливістю процесу глобалізації в умовах кризових явищ є домінування процесу глокалізації, що є наслідком постглобалізму.

Виходячи з цього, існує необхідність актуалізувати основні параметри функціонування процесу глокалізації та визначити глокалізаційні тенденції в світовому економічному просторі. Адже для вітчизняної науки поняття «глокалізація» є відносно новим, слабо інкорпорованим і практично не тематизованим в актуальні наукові розробки та дискусії.

Теоретичні та практичні основи концепції глокалізації змістовно розглянуто в роботах зарубіжних соціологів, серед яких, слід виділити Дж. Александера, М. Кастельса, Дж. Рітцера, Р. Робертсона, В. Рудометофа, Т. Фрідмана та ін. Проте дослідженням глокалізації як економічного явища чи її впливу на економічний розвиток світу або країни, приділено не достатньо уваги. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів варто виділити роботи Л. Батченко, У. Бойматова, О. Гончарової, С. Жукова, І. Кудряшової, І. Ліщинського, М. Осійчука, Ю. Рожкова, Л. Тяньці, І. Чорної та ін. Разом із тим, незважаючи на значущість процесу глокалізації, питання його розвитку, впливу на економічні системи, реакцію на глобалізацію потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз розвитку процесу глокалізації як результату глобалізації, визначення її рівнів та форм.

На сьогоднішній день існує безліч досліджень та точок зору щодо глобалізації: історичних передумов виникнення, інтерпретацій, проявів, фундаментальних підходів. Саме тому, ставлення до цього економічного явища є неоднозначним, а іноді й діаметрально протилежним. Так, американський вчений У. Гей [1], пропонує наступні точки зору щодо ставлення до процесу глобалізації, що дозволить здійснити типологізацію для класифікації підходів до визначення поняття «глобалізація»:

- прихильники глобалізації, які в цілому представляють її як процес гуманний або здатний стати таким;
- критики глобалізації, антиглобалісти;
- вчені-дослідники, які незалежно від відношення до глобалізації, вважають перспективи її розвитку;
- вчені-дослідники, які незалежно від відношення до глобалізації, дотримуються науково-дисциплінарного підходу в розумінні і оцінці глобалізації.

Проте, незважаючи на дискусійність поглядів щодо витоків глобалізації, а також застосовуючи закон «Бритва Оккама», вважаємо, що глобалізація пов'язана з бурхливим розвитком міжнародної торгівлі, який відбувався на тих чи інших історичних етапах. Адже саме у контексті інтенсивної міжнародної торгівлі, пов'язуючи з виходом окремих штатів США та Японії на світовий ринок наприкінці 1850-х років було вперше використано цей термін К. Марксом у листі Ф. Енгельсу [2; 3].

У зв'язку з тим, що процес глобалізації є стохастичним, тобто постійно розвивається та змінюється з часом, відзначимо, що на сучасному етапі глобалізація – це складний багатоскладовий процес поєднання політичних, соціальних, економічних, цивілізаційних та багатьох інших аспектів сучасного світу. Глобалізація трансформує традиційні системи включення і виключення між країнами і формує нову ієрархію, яка вже абсолютно не пов'язана з будь-якою територією, а пронизує всі спільноти і регіони світу.

І хоча, більшість країн, політиків, міжнародних організацій, вчених, провідних дослідників вважають, що глобалізація надає нових можливостей в контексті розвитку ринків, поширення технологій та досвіду управління що, в свою чергу, збільшує продуктивність і підвищує рівня життя, останніми десятиліттями спостерігається зростання антиглобалістських рухів, стимульованих негативними наслідками глобалізації.

Так, генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш ще в 2019 р. підкреслив, що з одного боку глобалізація і технологічний прогрес надали величезну користь людству: вони сприяли зростанню світової економіки, торгівлі, покращенню умов життя і скороченню масштабів бідності, а з другого, – не всі рівною мірою змогли скористатися перевагами глобалізації та міжнародної торгівлі. Країни з найменш розвиненими економіками не в змозі протягом 2019-2021 рр. подвоїти власний відсоток у світовій торгівлі або у глобальних ланцюгах доданої вартості, що є однією з цілей сталого розвитку до 2030 р. [4]. І незважаючи на переваги, глобалізація посилила фінансову нерівність, а також серйозно послабила підтримку багатосторонньої торгівлі з боку суспільства [5].

Слід відзначити й провідного економіста Всесвітнього Банку Б. Мілановича, який в роботі «Глобальна нерівність. Новий підхід до епохи глобалізації» [6] відмітив, що глобалізація різко скоротила доцільність економічної політики всередині національних держав. Він також вважає, що головні недоліки глобалізації пов'язані через виникнення нерівного розподілу благ та привілеїв, які їй притаманні.

Засновник та президент Давоського форуму К. Шваб на 49 Всесвітньому Економічному Форумі зазначив, що від глобалізації хтось виграв, але й багато тих, хто програв. Тому світова економіка та глобалізація в цілому повинні бути більш інклюзивними [7]. Проте, така інклюзивність повинна бути бінарною. З одного боку, вона повинна стимулювати всі існуючі позитивні ефекти, заохочуючи країни до глобальної інтеграції. З іншого боку, враховувати, спровоковані глобалізацією каскадні наслідки різноманітних криз, які відбувались останніми роками, зокрема, Велика Рецесія, чисельні міжнародні конфлікти, торговельні війни, триваюча пандемія COVID-19 тощо.

Загалом, існує певний зв'язок між глобалізацією та кризами: завдяки глобалізації масштаб криз поширюється, а кризи на думку М. Вульфа [8] перевіряють на міцність глобалізацію, загрожуючи їй за трьома напрямками:

- зниження готовності країн світу до лібералізації фінансових ринків;

- утрата довіри до нав'язуваної системи ліберального капіталізму або капіталізму вільного ринку, що безперечно вплине на глобальні фінанси, торгівлю та прямі інвестиції;

- погіршення показників світової економіки, що сприятиме виникненню економічного націоналізму.

Неспроможність країн подолати системну кризу та її наслідки обумовлює появу нового етапу економічної глобалізації – постглобалізм (або постглобалізація) – етапу, що повинен був оздоровити світову економіку, використовуючи альтернативну неоліберальну парадигму та традиції транснаціональної демократії. Проте ця система не виправдала покладених на неї надій й під дією глобальної кризи проявились негативні тренди, зокрема, роздуті фінансові ринки, нарощування військового потенціалу, «завуальованість» причин військових конфліктів, перешкоди до подолання бідності за рахунок нової хвилі індустріалізації з боку соціальних зобов'язань і глобальних корпорацій, посилення поліцентризму, яке, в свою чергу, сприяє загостренню конкуренції між світовими центрами, перерозподілу ресурсів, ринків, сфер впливу і виникнення «ігор політичних союзів», основним мотивом яких є використання інструментів економічного тиску на країни і регіони в боротьбі за паливно-енергетичні ресурси і пошук нових джерел енергії, розширення політики використання санкцій.

У зв'язку з цим, світове суспільство вимушено було шукати нові форми взаємодії. Це призвело до використання наступної стадії постглобалізму – глокалізації – нерозривному поєднанню глобального та локального (регіонального), коли локальне є важливішим аспектом глобалізації, а глобальне створює локальне.

Слід відмітити, що ще в 2000 р. в Докладі про світовий розвиток на 1999/2000 рр. «На порозі 21 ст.», ООН та Світовий банк зауважили, що основні засади економічного світу в XXI ст. будуть визначати процеси локалізації та глобалізації, розвиток яких спровоковано макроекономічною нестабільністю, децентралізацією, швидкими темпами урбанізації, кліматичними змінами та необхідністю загального ефективного керування світом [9].

На думку більшості дослідників, термін «глокалізація» було впроваджено британським професором Роландом Робертсоном, який на основі паралельності процесів глобалізації та локалізації зробив висновок про те, що глобальні та локальні тенденції «зрештою, взаємодоповнювані та взаємопроникненні один в одного, хоча в конкретних ситуаціях можуть стати зіткненням» [12].

Проте існує і інша думка щодо впровадження терміну «глокалізація». Так, деякі дослідники вважають, що термін «глокалізація» вперше з'явився у німецького економіста Манфреда Ланге (1989 р.) (у Р. Робертсона та канадських дослідників К. Хемптона та Б. Вельмана в 1990 р.). Для нового глобального світу, як стверджував

М. Ланге, характерна «глокалізація», тобто «гомогенізація та гетерогенізація» [13].

Глокалізація, на думку У. Бека, – це процес нової світової стратифікації, в ході якої вибудовується нова, всесвітня соціальна ієрархія [10]. Глокалізація являє собою одночасно розпад світової спільноти на фрагменти і їх об'єднання в єдину локальну мережу [11].

І. Ліщинський вважає, що глокалізація – це лише одна з характеристик глобалізації, але досить доцільна, якщо враховувати багатогранність останньої. Їх можна виявити, виходячи не стільки з економічного та політичного її аспектів, скільки з культурного, інформаційного, віртуального, медійного змісту, зрештою – і з трансформацій культури повсякденності [12].

Основні підходи щодо дослідження процесу глокалізації представлено на рис. 1 [10-13].

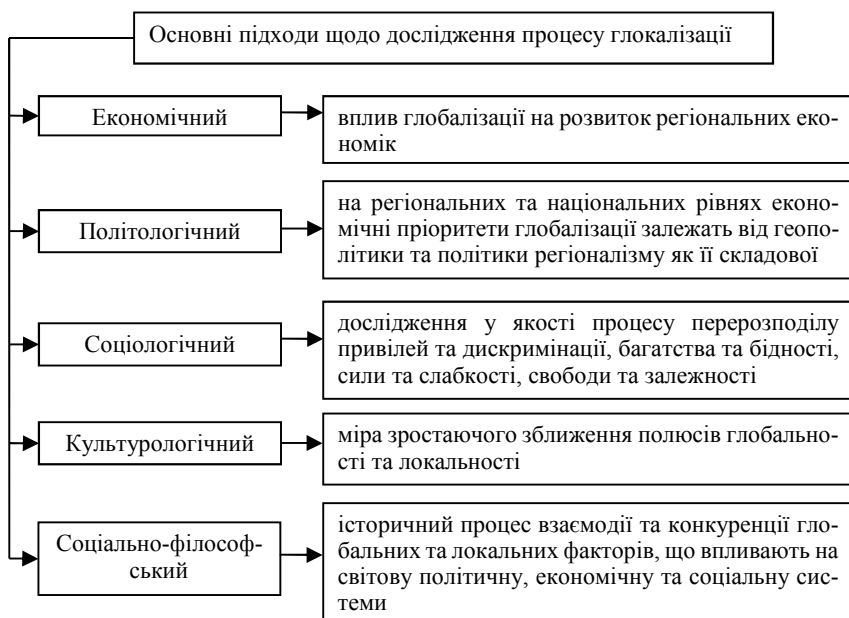

Рис. 1. Основні підходи щодо дослідження процесу глокалізації

Автор І. Ліщинський у роботі [12] вважає, що можна виділити три основні вектори економічних розвідок з глокалізаційним фокусом, а саме:

- геоекономічна картографія світу (макрорівень);
- вивчення просторової організації економічної діяльності (мезорівень);
- дослідження корпоративної стратегії ТНК (мікрорівень).

Таким чином, глокалізація, зводиться по суті до включення локальних співтовариств і територій у розгалужену мережу світового господарства та відповідної політики.

Це означає, що регіональна політика лише на рівні держави й мобілізація ресурсів лише на рівні регіону органічно входять до системи міжнародного господарського регулювання, зовнішньоекономічних і дипломатичних відносин. Тому в сучасних умовах розвитку неможливо розглядати будь-які процеси на міжнародному рівні без врахування терміну глокалізації та її похідних.

Зауважимо, що Р. Робертсон виділяє два рівні глокалізації [13]: рівень економіки, політики, ідеології – домінування інтеграційних процесів; масовий рівень – регіоналізація та архаїзація.

У результаті цього формується універсальна глобальна культура з паралельним використанням широкого та різноманітного набору локальних культур. Глокалізація є результатом розвитку глобальної інтеграції та інтернаціоналізації, проявом якої на мікрорівні є процеси транснаціоналізації, але на макрорівні – регіоналізації.

Подвійний характер глокалізації представлено на рис. 2 [10; 11; 13; 14].

Таким чином, термін «глокалізація» доцільно розглядати як специфічний регіональний механізм глобалізації, який прив'язаний до розвитку певної території з характерними для неї історичними, географічними, етнокультурними та іншими особливостями, основні елементи якого представлені на рис. 3 [12-14].

Водночас с гібридним феноменом «глокалізація» в науковому просторі з'явилась низка інших термінів, які також, як і глокалізація мають суміжну полярність (квазіполярність), тобто між глобалізацією та локалізацією, централізацією та децентралізацією, інтеграцією та фрагментацією. Так, найбільш використовуваними є такі неологізми-гібриди [12]:

- «хаорд» (англ. «chaord») – поєднання термінів «chaos» («хаос») та «order» («порядок»). Був запропонований Д. Гоком для деномінації суперечностей, які одночасно приводять як до узгодженостей, так і до колапсів систем;

- «фрагмеграція» (англ. «fragemegration») – поєднання континуумів «фрагментації» та «інтеграції», що запропонував Дж. Розенау;

Рис. 2. Подвійний характер глокалізації

– «регкал» (англ. «regcal») – гібрид, введений С. Тай та Й. Йонгом для характеристики взаємовідносин в рамках регіональної та локальної бінарності.

Висновки. В сучасних умовах розвитку світового простору критика та негативні прояви глобалізації зумовили актуальність глокалізаційного дискурсу. Глокалізація як позитивний і дієвий гібрид двох сучасних тенденцій – глобалізації та локалізації (регіоналізації) є сучасним позитивним явищем розвитку міжнародних відносин загалом і міжнародної економіки зокрема.

На підставі проведеного аналізу було запропоновано під глокалізацією розуміти динамічний процес взаємодії локального та глобального, коли має місце усунення глобальних процесів на локальний рівень (локалізація) з одночасним виходом локальних процесів на глобальний рівень (глобалізація). Глокалізація спрямована на прискорення світового розвитку завдяки пристосуванню виробництва та споживання універсальних товарів та послуг до специфіки локального ринку.

На сьогодні замість очікуваного в умовах глобалізації зникнення регіональних відмінностей відбувається їх збереження та по-

Рис. 3. Елементи механізму глокалізації [12-14]

силення, а замість злиття та уніфікації виникають та набирають сили такі явища, як: загострення інтересу до локальних відмінностей, до національних традицій, відродження діалектів, активізація регіонального (транскордонного) економічного та політичного співробітництва.

Література

1. Гэй У. Процессы глобализации и наука глобалистика. *Век глобализации*. 2008. № 1. С. 23-30.
2. Николаєнко А.І. Вплив глобалізації на ефективність регулювання інноваційної моделі розвитку. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківська читання: зб. наук. праць* / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2015. С. 208-221.
3. Котуков О. А. Феномен глобалізації та його вплив на сучасне державне управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. №. 1. С. 24-34.
4. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.
5. Генсек ООН: в торгових війнах нет победителей. URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/05/1354952>.
6. Миланович Б. Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации / пер. с англ. Д. Шестакова. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2017. 336 с.
7. World Economic Forum Annual Meeting 2019. Globalization 4.0: Shaping a Global Architecture in the Age of the Fourth Industrial Revolution. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_AM19_Report.pdf.
8. Wolf M. Financial crisis tests durability of globalization. URL: <http://colinscollege.com/financial-crisis-tests-the-durability-of-globalization/>.
9. «На пороге XXI века». Доклад о мировом развитии-1999/2000 года. URL: <https://issuu.com/worldbank-russia/docs/wdr1999-2000-rus>.
10. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / под ред. А. Филиппова. Москва : Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
11. Дороніна М. С., Михайленко Д. Г. Ефект глобалізації в соціально-економічному розвитку регіонів України. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 19 листопада 2021 р. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. С. 186-189.
12. Ліщинський І.О. Глобалізація, фрагментація та альтернативні візії внутрішніх геополітичних суперечностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип 22, част. 2. С. 77-81.
13. Ли Тяньци. Концептуальные основы развития глокализации как реакции на процесс глобализации. *Азимут научных исследований: экономика и управление*. 2017. № 3(20) Т. 6. С. 244-246.
14. Roudometof V. Theorizing glocalization: Three interpretations. *European Journal of Social Theory*. 2016. Vol. 19(3). P. 391-408.

References

1. Gay, W. (2008)/ Protsessy globalizatsii i nauka globalistika [Processes of globalization and the science of global studies]. *Vek globalizatsii – Age of globalization*, No. 1, pp. 23-30 [in Russian].
2. Nikolaienko, A. I. (2015). Vplyv hlobalizatsii na efektyvnist rehuliuвання innovatsiinoi modeli rozvytku [Impact of globalization on the effectiveness of regulation of the innovative development model]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka*.

Chumachenkivski chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals, pp. 208-221. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kotukov, O. A. (2014). Fenomen hlobalizatsii ta yoho vplyv na suchasne derzhavne upravlinnia [The phenomenon of globalization and its influence on modern public administration]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 1, pp. 24-34 [in Ukrainian].

4. Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denniy u sferi staloho rozvytku do 2030 roku [Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development]. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html> [in Ukrainian].

5. Gensek OON: v torgovykh voynakh net pobediteley [UN Secretary General: There are no winners in trade wars]. Retrieved from <https://news.un.org/ru/story/2019/05/1354952> [in Russian].

6. Milanovich, B. (2017). Global'noye neravenstvo. Novyy podkhod dlya epokhi globalizatsii [Global inequality. A new approach for the era of globalization]. Transl. from English D. Shestakova. Moscow, Publishing House of the Gaidar Institute. 336 p. [in Russian].

7. World Economic Forum Annual Meeting 2019. Globalization 4.0: Shaping a Global Architecture in the Age of the Fourth Industrial Revolution. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_AM19_Report.pdf.

8. Wolf M. Financial crisis tests durability of globalization. Retrieved from <http://colinscollege.com/financial-crisis-tests-the-durability-of-globalization/>.

9. «Na poroge XXI veka». Doklad o mirovom razvitiy-1999/2000 goda ["On the Threshold of the 21st Century". World Development Report 1999/2000]. Retrieved from <https://issuu.com/worldbank-russia/docs/wdr1999-2000-ru> [in Russian].

10. Beck, W. (2001). Chto takoye globalizatsiya? Oshibki globalizma – otvety na globalizatsiyu [What is globalization? Mistakes of globalism - responses to globalization]. Moscow, Progress-Tradition. 304 p. [in Russian].

11. Doronina, M. S., Mykhailenko, D. H. (2021). Efekt hlokalizatsii v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku rehioniv Ukrainy [The effect of glocalization in the socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky* [Competitiveness and innovations: problems of science and practice] : Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference, (pp. 186-189). Kharkiv, FOP Liburkina L.M. [in Ukrainian].

12. Lishchynskiy, I.O. (2018). Hlokalizatsiia, frahamentatsiia ta alternatyvni vizii vnutrishnikh heopolitychnykh superechnosteiy [Glocalization, fragmentation and alternative visions of internal geopolitical contradictions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, Issue 22, part. 2, pp. 77-81 [in Ukrainian].

13. Li Tianqi. (2017). Kontseptual'nyye osnovy razvitiya glokalizatsii kak reaktsii na protsess globalizatsii [Conceptual foundations for the development of glocalization as a reaction to the process of globalization]. *Azimut nauchnykh issledovaniy: ekonomika i upravleniye – Azimuth of scientific research: economics and management*, No. 3(20), Vol. 6, pp. 244-246 [in Russian].

14. Roudometof, V. (2016). Theorizing glocalization: Three interpretations. *European Journal of Social Theory*, Vol. 19(3), pp. 391-408. DOI: <https://doi.org/10.1177/1368431015605443>.

Надійшла до редакції 22.11.2021 р.